

BIBLIOTECA DE CULTURĂ CATALANĂ

Editor:
JANA BALACCIU MATEI

Traducerea acestui volum a fost sprijinită de
LA TRADUCCIÓ D'AQUEST LLIBRE COMPTA AMB

EL SUPORT DE
**IIII institut
ramon llull**
Llengua i cultura catalanes

BARCELONA

JAUME SOBREQUÉS I CALLICÓ

ISTORIA CATALUNYEI

Traducere din limba catalană:
JANA BALACCIU MATEI

EDITURA MERONIA

București, 2019

CUPRINS

Despre autor.....	5
Nota traducătoarei.....	7
Introducere.....	9
Antichitatea	15
Preistoria.....	17
Colonizarea greacă	22
Iberii	25
Romanizarea	29
Vizigoții.....	36
Formarea și consolidarea unui stat suveran	39
Nașterea Cataluniei	41
Catalunya islamică	48
Consolidarea statului-națiune	53
Regatul Mallorca.....	60
Expansiunea mediteraneeană.....	64
O lungă perioadă de criză	75
În confederația hispanică	81
Non-unitatea Spaniei sub regii catolici	83
Catalunya Habsburgilor.....	87
Războiul de succesiune și 11 septembrie 1714.....	109

Edificarea unei țări moderne	117
Dezvoltarea economică în secolul XVIII.....	119
Revoluția industrială.....	126
Lunga luptă pentru supraviețuire națională.....	131
A Doua Republică și autonomia.....	145
Războiul civil și dictatura.....	151
Războiul civil	153
Franchismul și represiunea.....	159
Tranziția și consolidarea democratică	169
Tranziția și consolidarea democratică.....	171
Spre independență.....	178
Istoria Cataluniei. Scurtă cronologie	197
Hărți ale Cataluniei	237
Împărțirea teritorială a Cataluniei	245
Genealogia conților și regilor catalani	249

Lucrări apărute în
BIBLIOTECA DE CULTURĂ CATALANĂ
 a Editurii MERONIA

1. **Víctor Català**
Singurătate (Solitud)
 Traducere din catalană de Irina Călin
 Cuvânt-înainte de Jana Balacci Matei
 Repere cronologice de Xavier Montoliu
 192 pag., 1998, ISBN 973-98844-0-7
2. **Mercè Rodoreda**
Oglinda spartă (Mirall trencat)
 Traducere din catalană și cuvânt-înainte de Jana Balacci Matei
 Repere cronologice de Xavier Montoliu
 240 pag., 2000, ISBN 973-98844-9-0
3. **Manuel de Pedrolo**
Manuscrisul celei de-a doua origini (El mecanoscrit del segon origen)
 Traducere din catalană de Maria-Sabina Draga și Xavier Montoliu
 Cuvânt-înainte de Jana Balacci Matei
 160 pag., 2000, ISBN 973-99451-8-0
4. **Ramon Solsona**
Ceasuri oprite (Les hores detingudes)
 Traducere din catalană de Lavinia Coman
 Cuvânt-înainte de Xavier Montoliu
 184 pag., 2001, ISBN 973-8200-08-03
5. **Miquel Llor**
Laura în orașul sfinților (Laura a la ciutat dels sants)
 Traducere din catalană de Jana Balacci Matei
 Cuvânt-înainte de Iolanda Pelegri
 208 pag., 2001, ISBN 973-8200-09-1

PREISTORIA

Totul conduce spre ideea că specia umană cea mai veche a trăit în Africa în urmă cu 2 500 000 de ani. Era așa-numitul *Homo habilis*, care transforma, deja, pietrele în unelte pentru diferite întrebuințări. Resturile umane cele mai vechi din Peninsula Iberică și din Europa Occidentală au fost găsite la Atapuerca (Burgos) și datează de acum 800 000 de ani. Este vorba despre *Homo antecessor* (precursorul omului).

Cât despre teritoriul catalan, cele mai vechi resturi umane sunt cele găsite în Cova de l'Aragó, o peșteră din comuna nord-catalană Talteüll (fr. Tautavel). Datează de c. 450 000 de ani.

Perioadei preistorice numite Paleoliticul Inferior (între 1 000 000 și 100 000 î. Hr.) îi corespunde situl arheologic cel mai vechi cunoscut în Principat. Este vorba despre cel de la Puig d'en Roca (Girona), vechi de 500 000 de ani, cea mai veche mărturie a existenței umane în Principat. Este de aceeași vârstă cu cele de la Cova de l'Aragó, Talteüll (Catalunya de Nord, fr. Tautavel) și de la Sima de Atapuerc (Burgos). Aceleași perioade îi aparțin resturile de unelte litice și resturile faunistice găsite la Cau del Duc de la Torroella de Montgrí și la Cau del Duc d'Ullà, din același masiv, cu o vechime de 300 000 de ani.

Din perioada Paleoliticului Mijlociu (100 000 – 40 000 î. Hr.) datează mandibula feminină de la Banyoles, nu departe de Girona, cu o vechime de 45 000 de ani. Corespunde unui membru al ultimelor comunități de *Homo neanderthalensis* și anunță apariția lui *Homo sapiens*, a speciei umane existente.

Unul dintre siturile cele mai semnificative din Paleoliticul Mijlociu se află la Abric Romaní², de la Capellades, cu materiale cuprinse între 75/70 000 și 40/37 000 î. Hr. Oferă o bogată informație despre flora și fauna acelor ani atât de îndepărtați, ca și despre unele forme de viață a locuitorilor. Este evidentă folosirea focului, nu numai pentru combaterea frigului, ci și pentru afumarea și conservarea cărnii.

Un interes arheologic excepțional prezintă situl Cova del Reclau Viver, în Pla de l'Estany. Aici s-au găsit resturi ce merg de la Paleolitic până în Neolitic, Epoca Bronzului și epoca romană. Peștera a fost locuită 30 000 de ani și a rămas activă până acum 15 000 de ani. În bună parte, deci, corespunde Paleoliticului Superior (în urmă cu cca 40 000 – 10 000 de ani).

Paleoliticul Superior „este epoca oamenilor moderni [...] care au ajuns acum c. 45 000 de ani în est și acum c. 40 000 de ani în vest” (J. Maroto). S-au răspândit în toată Europa, venind din Asia, cu origini africane.

În Paleoliticul Superior, mai ales spre sfârșit, apar primele picturi rupestre. În E peninsulei se generalizează scene cu reprezentări animaliere și vânători cu arcuri. În Catalonia, se remarcă picturile găsite la Pietat d'Uildecona, una dintre cele mai bogate zone din Principat în asemenea reprezentări. Sunt pictate scene din viața cotidiană și bărbați cu arcuri și săgeți.

² „Adăpostul Romaní”, descoperit în 1909 de arheologul Amador Romaní.

Din Epipaleolitic (între 10 000 și 5 700 î.Hr.) sau începutul Neoliticului (începând din 5 700 î.Hr.) datează picturile din Cova dels Moros³ (Cogul, comarca⁴ Garrigues): „Valoarea lor actuală și ceea ce le diferențiază de restul reprezentărilor este o faimoasă scenă cu figuri feminine prinse într-un dans ritual de fertilitate” (Isabel Boj). Dintre siturile caracteristice perioadei epipaleolitice, merită menționate situl Sota Palau din Campdevànol (comarca Ripollès), de la Filador (Margalef de Montsant), Sant Gregori (Falset), Roc de Migdia și Cingle Vermell (Vilanova de Sau) sau Cova del Parco (Alòs de Balaguer).

În Paleoliticul Superior s-a produs o notabilă creștere a populației, prin adaosuri de populație venită din Asia prin Europa.

Oamenii Paleoliticului știau, în măsuri și cu pricepere variabile, să facă unelte, răzuitoare, străpungătoare, harpoane și, spre finalul perioadei, obiecte din os și din coarnele animalelor. Practicau vânătoarea și erau culegători. Era vorba despre mici comunități umane nomade, în mișcare în căutarea celor mai bune condiții de viață.

Din 5 500/5 000 î. Hr. începe epoca preistorică numită Neolitic (cuvânt de origine greacă însemnând „piatră nouă”). Se caracterizează mai ales prin: perfecționarea tehnicilor folosite în producerea uneltelor din piatră, nu doar tăiată, ci și șlefuită; generalizarea și perfecționarea agriculturii (cereale, leguminoase, fructe) și creșterii animalelor (boi, vaci, porci); apariția nucleelor de populație stabile; perfecționarea

³ Este unul dintre cele mai importante și mai bine cunoscute situri din Peninsula Iberică, inclus în Patrimoniul Mondial UNESCO.

⁴ Comarca, diviziune administrativ-teritorială (aproximativ similară unui district francez), subordonată unei provincii. Astăzi în Catalonia sunt 41 de comărci.

sistemului comercial și apariția ceramicii. Prin toate acestea, Neoliticul este prima și una dintre cele mai importante revoluții trăite de umanitate de-a lungul existenței sale. În timpul acestei lungi perioade apar înhumările în gropi individuale și în mici necropole.

Din cele 40 de situri arheologice conservate pe teritoriul catalan din epoca neolitică, merită amintite cel de la Draga (Banyoles), Plansallosa (Tortellà), Can Isaac (Palau-savardera), Bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès), Fabra (Amposta), Frare (Matadepera), situl 120 (Sadernes), Reclau-Viver (Serinya), Toll (Moià).

În ultima parte a Neoliticului apare folosirea aurului și argintului pentru obiecte ornamentale. În finalul Neoliticului (între 2 300 și 2 000 î.Hr.) se generalizează ceramica numită campaniformă. Este vorba despre vase în formă de clopot cu decorațiuni geometrice. În Catalonia uzul lor a fost datat între anii menționați mai sus.

Între prima jumătate a mileniului IV î.Hr. și a doua jumătate a mileniului III î.Hr. s-a dezvoltat cultura megalitică, al cărei nume trimite la construirea de monumente, mai ales funerare, ridicate din pietre de mari dimensiuni. Monumentele megalitice cele mai emblematice au fost galeriile mortuare, dolmenul sau masa de piatră, un mormânt colectiv, și menhirul, bloc din piatră înfipt în pământ. Monumente megalitice s-au conservat la Alt Empordà, la Selva, Maresme, Vallès, Osona, Solsonès, Rosselló/Roussillon și Conflent. Dolmenul de la Romanyà de la Selva (aproape de Girona) este cunoscut sub numele de Cova d'en Daina (Peștera lui Daina).

În mileniul II î.Hr. a pătruns pe teritoriul catalan, din Orient, metalurgia. Folosirea bronzului (între 1 800 și 700 î.Hr.) a constituit un mare pas înainte pentru umanitate. Cel mai important sit din Catalonia este cel de la Llavorsí

(Pallars Sobirà), în care s-au găsit 148 de obiecte din bronz. Remarcabile sunt și cele de la Ripoll, Sant Aleix (Pallars Jussà) și Espluga de Francolí. S-au găsit topoare, pumnale, săbii și, de asemenea, brățări cu rol ornamental. În perioada finală a bronzului (1 100-700 î.Hr.) s-au constituit grupări de habitat cu intenții de urbanizare. O bună dovadă o constituie „localitatea” Genó (Aitona, Segrià) din sec. XI î.Hr.

Substratul etnic s-a îmbogățit, începând din anul 1 100 î.Hr., odată cu sosirea, prin Pirinei, a unor grupuri umane venite din nordul și centrul Europei. Sunt populațiile numite indoeuropene. Practicau incinerarea, ceea ce a dat naștere culturii câmpurilor de urne, caracterizată prin tipul de înmormântare: după incinerarea cadavrelor, cenușa era depozitată într-o urnă însoțită de obiecte care aparținuseră defunctului, iar urna era acoperită cu pământ sau pietre. În Empordà, Vallès și Maresme s-au păstrat necropole aparținând acestei culturi, unul dintre cimitirele cele mai semnificative fiind cel de la Pla de Bruguera (Castellar del Vallès).

De la jumătatea sec. VIII până la jumătatea sec. VII î.Hr. devine vizibilă prezența fierului, introdusă atât de populațiile câmpurilor de urne, cât și de cele din Mediterana feniciană. În acest moment se produce trecerea de la epoca bronzului la cea a fierului, care se întinde până la jumătatea sec. VI î.Hr. Situl Barranc de Gafols, din Ginestar (Ribera d'Ebre), este semnificativ în acest sens. Suntem la porțile procesului de iberizare.

COLONIZAREA GREACĂ

Grecii au fost prezenți pe coastele Italiei și Siciliei încă din Epoca Bronzului. În Peninsula Iberică nu au ajuns până în sec. VIII î.Hr., iar așezări comerciale stabile nu au întemeiat decât două secole mai târziu. Singurele sigure sunt *Emporion* (Empúries) și *Rhode* (Roses), în Catalunya. Deși nesprijinite de vestigii arheologice, izvoarele literare vorbesc și despre așezări grecești pe coasta de răsărit a Peninsulei: *Mainake* (Málaga?), *Hemeraskopeion* (Dénia? Calp?), *Alonis* (Benidorm?, Santa Pola?) și *Akra Leuke* (Alacant?), locuri care până astăzi nu au fost identificate, deși prezența greacă în zonă este bine documentată din sec. VII î.Hr.

Cum am spus, arheologia a putut confirma doar așezările *Emporion* și *Rhode*. Unele dintre celelalte ar putea fi chiar de origine feniciană.

În ce-i privește pe fenicieni, originari din Orientul Mijlociu, putem afirma că, deși documentele scrise vorbesc despre fondarea Gadirului (Cádiz) spre 1 100 î.Hr., ce știm sigur este că până la sfârșitul sec. VIII î.Hr. pecetea lor reală nu se va face simțită în diverse locuri din Andalusia și N Africii, de unde își vor extinde activitatea comercială spre zona de influență greacă. Fenicienii au marcat, așadar, rutele pentru colonizarea greacă în Occident.

În jurul anului 600 î.Hr., greci veniți din Phocea, oraș din Asia Mică, au fondat *Massalia* (Marsilia), cel mai important centru comercial grecesc din Occident, și *Agatha* (Agde), iar în a doua jumătate a sec. VI î.Hr. colonia *Emporion* (Empúries), nume care în greacă însemna „piață”, de la care și-a luat numele comarca Empordà de pe coasta mediteraneeană catalană. La origine o mică așezare comercială, situată în actualul nucleu al satului Sant Martí d'Empúries (*Palaià polis* sau orașul vechi), despre care ne vorbește geograful grec Strabon în sec. I î.Hr., în puțin timp (de la începutul sec. V î.Hr.) noul oraș (*Neàpolis*) a dobândit o structură bine consolidată: s-a desprins de *Massalia*, și-a construit un prim zid și a început să bată monedă de argint, ceea ce indică existența unei colonii cu un grad notabil de autonomie politică și un comerț internațional intens.

Așezarea greacă *Emporion*, un oraș de nu mai mult de șase hectare și circa două mii de locuitori, a fost unul dintre centrele comerciale cele mai importante de pe coasta peninsulară. Grecii au acționat ca puternici agenți de culturizare asupra populațiilor indigene, contribuind decisiv la apariția lumii iberice. Una dintre contribuțiile cele mai importante la cultura indigenă a fost în zona agriculturii cerealiere (grâu și orz). Momentul de vârf al *Emporion*-ului trebuie situat în sec. II î.Hr., când s-au produs importante schimbări urbane și construcția unui nou zid.

Deși izvoarele literare vorbesc despre fondarea, de către greci din Rhodos, a coloniei *Rhode* (Roses) la începutul sec. VIII î.Hr., totul sprijină ideea că aceasta a fost opera *Emporion*-ului. Săpăturile făcute la Ciutadella de Roses (spre granița cu Franța) duc la concluzia că nucleul originar al coloniei datează din primul sfert al sec. IV î.Hr. Pe de altă parte, contrar a ceea ce de-a lungul timpului s-a afirmat,

că *Rhode* a fost o creație a *Emporion*-ului, astăzi știm că „originea coloniei trebuie contextualizată în dinamica colonială și comercială impulsionată de *Massalia*, care, din sec. V și, mai ales, la începutul sec. IV î.Hr., își întărise controlul asupra zonei ei de influență de pe coastele golfului Lyon prin crearea de noi așezări” (M. Miró – M. Santos). *Rhode* a crescut în a doua jumătate a sec. IV î.Hr. și a ajuns la deplina înflorire în sec. III î.Hr. Una dintre dovezi este baterea de monedă proprie, drahma de argint cu un trandafir pe revers.

Emporion și-a extins influența asupra unui teritoriu mai amplu decât cel strict urban și, dincolo de valoarea sa strategică de redistribuire comercială a produselor agricole din împrejurimi și a produselor negustorilor greci în spațiul mediteraneean, a avut un rol integrator cu comunitatea iberică autohtonă. De asemenea, mult timp a păstrat legături comerciale cu nucleele punice din sudul peninsular, care aveau o importantă prezență în zona de răsărit și în insula Eivissa/Ibiza.

Al Doilea Război Punic (218-202 î.Hr.), dintre Roma și Cartagina, în conflict aproape un secol și jumătate (264-146 î.Hr.) pentru dominația în Mediterana Occidentală, a fost pretext pentru debarcarea romanilor la *Emporion* (218 î.Hr.), cu obiectivul de a bloca trecerea pe uscat a trupelor cartagineze în drumul spre Peninsula Italică. A fost începutul prezenței romane pe teritoriul catalan.

Trebuie spus că grecii nu au modificat trăsăturile etnice ale populației. Una dintre moștenirile lor cele mai importante constă în faptul că au facilitat, prin prezența lor, sosirea romanilor.

IBERII

Înțelegem prin cultura iberică pe cea care, începând din a doua jumătate a sec. VII î.Hr., a definit formele de viață ale societății indigene, îmbogățite prin aporturi feniciene și grecești, dintr-o amplă regiune care mergea de la Languedoc și Rosselló până în Andalusia. Lumea iberică a avut o existență îndelungată, din 600 î.Hr. până în 50 î.Hr.

Structura de guvernare a comunităților iberice se baza pe puterea unipersonală cu caracter oligarhic. Societatea era împărțită în clase bine definite, exista o bună organizare militară și căpetenii cu mare putere militară și prestigiu personal. Este cazul faimoșilor Indíbil și Mandoni din tribul ilergetilor (Lleida), a căror faimă mitică a ajuns până în zilele noastre. Revolta lor contra ocupației romane (200 î.Hr.) le-a permis să strângă, așa cum vom vedea, o armată puternică, o dovadă a solidității organizării iberice și a ostilității cu care a primit ocupația romană.

Iberii erau agricultori, crescători de vite și comercianți. Cultivau cereale (grâu, orz, ovăz), legume (linte, mazăre, latir), verdețuri, fructe uscate (migdale, alune); fabricau ulei (deși nu înainte de sosirea romanilor). Diverse indicii arheologice demonstrează cultivarea viței-de-vie din sec. VII î.Hr. la Font de la Canya (Avinyonet del Penedès) și există

dovezi ale vinificării în perioada iberică. Se crede că ambele au fost aduse de fenicieni. Pământul era lucrat cu plugul de fier, iar rotația culturilor și îngrășarea pământului au fost practici lăsate moștenire generațiilor viitoare. În satul Toixoneres (Calafell) s-au găsit dovezi ale producerii berii. Creșterea animalelor era dezvoltată (capre, oi, porci), se practicau vânatoarea și pescuitul. De asemenea, artizanatul textil (tors și țesut) de mare calitate, obiect de export. Așezările iberilor, deseori cu puternice ziduri, erau construite în locuri strategice, spre a ușura apărarea: pe dealuri sau în zone cu mari denivelări.

Popoarele iberice au întreținut schimburi comerciale cu coloniile grecești (*Emporion* și *Rhode*, dar și *Massalia*) și punice, exportau și importau produse pe piața mediteraneeană. Cartaginezii și grecii au reprezentat deseori un instrument spre a face posibilă circulația produselor de manufactură iberice, precum țesăturile din in și lână. Din sec. III î.Hr. au început să bată monedă.

În pre-Catalunya iberică s-au produs unelte din metal destinate comerțului, între care foarte apreciatele arme din fier. Indicii de producție siderurgică au fost găsite la Guàrdies (Vendrell), la Torre dels Encants (Arenys de Mar) și Puig Castellar (Santa Coloma de Gramenet) ș.a. Iberii produceau, de asemenea, plumb și argint.

Populațiile iberice de pe teritoriul catalan pot fi grupate în două zone, cea de pe coastă și cea din interior. În prima se află ilercavonii (Baix Ebre), cesetanii (Camp de Tarragona), laietanii (între râurile Llobregat și Tordera, pe coasta barceloneză) și indigeții (Selva și Empordà, în contact cu grecii). Printre cele din interior sunt de menționat ilergeții (Segrià, Baix Urgell, o parte din Aragon și Prepirineii lleidatani), în N acestora, până la Pirinei – iacetanii, lacetanii

(cursul superior și mijlociu al Llobregatului), ausetanii (Osona, până la Guilleries), sedetanii (cursul mijlociu al Ebrului), suesetanii (între sedetani și ilergeți, până la Pirinei), ceretanii (Cerdanya), bergistanii (Berguedà), castelanii (Garrotxa), arenosinii (Vall d'Aran) și andosinii (Andorra).

Iberii erau religioși și ofereau ofrande zeităților. Ritul funerar ocupa un loc important în obiceiurile lor în practica incinerării.

Începând din sec. IV î.Hr., iberii au avut un sistem propriu de scriere semisilabică, bazată pe alfabetul de 28 de semne. S-au păstrat numeroase inscripții iberice, dar nu s-au putut descifra.

Au construit orașe bine consolidate. Tarragona și Burriac atingeau 10 hectare. Alte orașe importante erau Castellet de Banyoles (Tivissa), de circa patru hectare și jumătate, și Molí de l'Espigo (Tornabous). O așezare notabilă a fost probabil și cea de pe muntele Montjuïc (Barcelona). Dintre așezările mai mici merită menționate siturile Torre dels Encantats (Arenys de Mar), Turó d'en Boscà (Badalona), Turó de Can Oliver (Cerdanyola), Adarró (Vilanova i la Geltrú), Olèrdola, Masies de Sant Miquel (Banyeres del Penedès), Vilar (Valls) și Puig Castellar (Santa Coloma de Gramenet).

În comărcile meridionale ale Principatului (Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre, Terra Alta) s-au păstrat vestigii ale unor importante așezări iberice: din ibericul antic (600-450 î.Hr.) – așezarea de la Moleta del Remei (Alcanar) și de la Sebes (Flix); din ibericul „deplin” (450-250 î.Hr.), pe lângă Castellet de Banyoles, menționat deja, așezarea de la Coll del Moro (Gandesa) și de la Astut (Tirenys); din ibericul târziu (250-50 î.Hr.), cea de la Sant Miquel (Vinebre), deja relaționată cu lumea romană.